

QuickScan Burgerschap

tips
links
informatie
voorbeelden

Deze PDF
boordevol inspiratie en tips
is interactief

In deze toolbox vind je tips, links, informatie en voorbeelden per categorie van de **QuickScan Burgerschap** om je op weg te helpen bij het aanpakken van burgerschapsonderwijs!

Voor algemene handvatten en informatie raden we je ook aan:

- [Stappenplan Burgerschap](#)
- [IJKpunten voor goed burgerschapsonderwijs](#)

Voor vragen of begeleiding kunt u contact opnemen met helpdesk@schoolenveiligheid.nl.

Deze PDF boordevol inspiratie en tips is interactief

Bouw je eigen verhaal!

COLOFON
uitgave PO-Raad en
Stichting School & Veiligheid
fotografie Hans Slegers
ontwerp MOOZ grafisch ontwerp
jaar 2021

INHOUD

1

BELEID EN DOELEN

IS ER BIJ ONS OP SCHOOL SAMENHANGEND EN DOELGERICHT BELEID OP BURGERSCHAP?

2

BURGERSCHAPSACTIVITEITEN

IS ER OP ONZE SCHOOL EEN RIJK AANBOD EN BESCHIKKEN WE OVER INSPIRERENDE LEERMIDDELEN?

3

EVALUATIE

IS ER BIJ ONS OP SCHOOL ZICHT OP WAT DE IMPACT IS VAN ONS BURGERSCHAPSONDERWIJS?

4

ROLLEN EN TAKEN

IS HET OP SCHOOL VOOR IEDEREEN DUIDELIJK HOE DE TAKEN EN ROLLEN ZIJN BELEGD?

5

OMGEVING EN OUDERS

IS ER SAMENWERKING MET OUDERS EN PARTNERS BUITEN DE SCHOOL?

6

INSPIRATIE • KIJKEN
LINKS NAAR INSPIRERENDE VIDEO'S

7

INSPIRATIE •
SCHOOLVOORBEELDEN
LINKS NAAR DIVERSE
SCHOOLVOORBEELDEN

8

VISIE EN MISSIE
IS ER BIJ ONS OP SCHOOL EEN VISIE OP BURGERSCHAP?

BURGERSCHAPS-PROGRAMMA
IS ER OP ONZE SCHOOL EEN DOORDACHT CURRICULUM?

SCHOOL ALS OEFENPLAATS
IS ONZE SCHOOL EEN PLEK WAAR LEERLINGEN VEILIG EN ACTIEF KUNNEN OEFENEN MET ONZE DEMOCRATISCHE KERNWAARDEN?

DRAAGVLAK EN LEIDERSCHAP
IS ER DRAAGVLAK BIJ ONZE SCHOOLLEIDING EN ONS TEAM?

PROFESSIONALISERING
ZIJN ER OP ONZE SCHOOL BEKWAME EN BETROKKEN LEERKRACHTEN?

TIPS VOOR HET TEAMGESPREK
HOE BEREID JE DIT VOOR EN HOE VOER JE DIT UIT

INSPIRATIE • LEZEN
LINKS MET DIRECTE DOWNLOADS NAAR INTERESSANTE PUBLICATIES EN ARTIKELLEN

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Visie en missie

Is er bij ons op school een visie op burgerschap?

1. Visie en missie

Is er bij ons op school een visie op burgerschap?

Goed burgerschapsonderwijs vraagt een intentionele en gerichte aanpak. Uit onderzoek (Inspectie van Onderwijs, 2017+2020) blijkt dat scholen veel lesactiviteiten hebben die burgerschapscompetenties bevorderen, maar dat dit weinig planmatig gebeurt. Hierdoor is er weinig zicht of de gewenste ontwikkeling bereikt wordt. De [aangescherpte wet op burgerschap](#) introduceert de begrippen 'doelgericht' en 'herkenbaar'. Scholen moeten een heldere visie op burgerschap ontwikkelen en inzichtelijk maken hoe deze samenhangt met het schoolbeleid. De visie maakt helder wat de school onder burgerschap verstaat en wil bereiken. Burgerschapsonderwijs wordt van betekenis als het is afgestemd op het eigen schoolbeleid, de pedagogische visie en de leefwereld van de kinderen.

Doe het samen

Om een visie te kunnen bepalen voor burgerschap is draagvlak voorwaardelijk (Ainscow, 2016). Als je samen weet waar het in de school uiteindelijk om te doen is, geeft dit richting aan de dagelijkse praktijk. Een mooi vertrekpunt voor het ontwikkelen van een visie is om gezamenlijk stil te staan bij het verleden, het heden en de toekomst.

De *Theorie U* biedt een manier om jezelf, elkaar en de wereld daaromheen beter te begrijpen. Meer informatie hierover is te lezen in het hoofdstuk '[Draagvlak en leiderschap](#)'. Een praktische uitwerking van besluitvorming is de methodiek '[consent](#)'.

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Visie en missie
Is er bij ons op school een
visie op burgerschap?

Vier invalshoeken om het visiegesprek te starten

INVALSHOEK 1

De eigen schoolcontext

Burgerschap is een groot onderwerp en kan een hoog ver-van-mijn-bed-gehalte hebben. Start bij de eigen schoolcontext om snel tot een betekenisvol gesprek te komen voor de eigen lespraktijk. Wie zijn onze leerlingen; welke uitdagingen hebben of krijgen zij? In wat voor wijk staat onze school? Wat willen we leerlingen vanuit ons eigen schoolprofiel meegeven?

De gesprekstoel *Pas op de Plaats* [📄](#) helpt. Laat het team in tweetallen de vijf vragen bij de afbeelding beantwoorden (stap 1). Bespreek na een kwartier met elkaar de bevindingen om tot een gezamenlijke conclusie te komen.

INVALSHOEK 2

De basiswaarden en hun betekenis

In de *aangescherpte wet* [📄](#) staan een aantal basiswaarden van de democratie benoemd, waar een school minimaal aan moet werken. Ga als team met elkaar in gesprek over wat deze waarden betekenen op jullie school. Hoe worden ze zichtbaar in gedrag van leerlingen en collega's? Hoe ga je dat stimuleren? Kijk ook welke waarden de school belangrijk vindt om toe te voegen naast de verplichte basiswaarden en waarom. Doe hetzelfde met de *kerndoelen* [📄](#).

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Visie en missie
Is er bij ons op school een visie op burgerschap?

INVALSHOEK 3

Wat is 'goed burgerschap'?

Binnen burgerschapsonderwijs kan men verschillende accenten leggen. Leenders, Veugelers en De Kat (2008) onderscheidten in hun onderzoeken onder docenten, schoolleiders, ouders en leerlingen drie typen burgerschap, gebaseerd op een verschillend cluster van pedagogische doelen.

Pedagogisch doelen	Typen burgerschap		
	Aanpassingsgericht	Individualiserend	Kritisch democratisch
Discipline; denk aan gehoorzaamheid, goede manieren	X		
Autonomie; eigen mening en omgaan met kritiek		X	X
Sociale betrokkenheid; respect, solidariteit	X		X
Accent op	Waarde-overdracht. Gedragregulatie. Plichten voorgrond.	Waardencommunicatie; analyseren, reflecteren en samen met anderen denken en discussiëren. Nadruk op eigen waarden, niet gedeelde. Zelfstandig leren en kritisch leren denken.	Samenwerkend leren en kritisch leren door middel van onderzoek en dialoog.

Naar het model van Leenders, Veugelers en De Kat (2008)

De clusters zijn discipline, autonomie en sociale betrokkenheid, die in een eerder onderzoek van Veugelers en de Kat (2003) ontdekt werden. De drie typen burgerschap leggen verschillende accenten in doelen en hangen samen met andere pedagogisch-didactische praktijken (Leenders en Veugelers, 2004). Wanneer je kijkt naar het model, waar ligt dan op jouw school de nadruk?

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Visie en missie

Is er bij ons op school een visie op burgerschap?

INVALSHOEK 4

De persoonlijke motivatie van leerkrachten en leerlingen

Burgerschap krijgt vorm in en door het handelen van iedereen in de school én in de onderlinge interactie. Veel van dit handelen gaat onbewust op basis van persoonlijke overtuigingen, ideeën, wensen en behoeften. Een gesprek op persoonlijk niveau kan helpen een visie en missie te ontwikkelen waar leerlingen en leerkrachten ook intrinsiek voor gemotiveerd zijn.

Enkele voorbeeldvragen voor collega's

- Waarom geef je eigenlijk les?
- Welke maatschappelijke ontwikkelingen stemmen je hoopvol? En welke somber?
- Welke levensles wil je de leerlingen meegeven, waarom?
- De samenleving is diverser geworden, wat betekent dat voor de opdracht van de leerkracht?
- Wat wens je de leerlingen toe voor hun toekomst?

Burgerschapsvorming is niet iets dat een leerling overkomt. Het kan interessant zijn om ook met leerlingen in gesprek te gaan.

Enkele voorbeeldvragen voor leerlingen

- Wat versta jij onder 'meedoen in school/de wijk/stad/land/samenleving'?
- Wat vind jij 'respect' of 'zorg voor elkaar'?
- Wat is een goede samenleving en wat voor gedrag vraagt dat van iedereen?
- Hoe wil jij behandeld worden en hoe behandel jij anderen?

Het spel **BurgerSmaken** [↗](#) kun je gebruiken om op laagdrempelige en ludieke wijze met elkaar als team in gesprek te gaan.

Het **Tangram-spel** [↗](#) biedt de mogelijkheid om met je leerlingen actief aan de slag te gaan en te spreken over burgerschapsvorming.

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Visie en missie

Is er bij ons op school een visie op burgerschap?

Inspiratie

Kijken

- [Pagina 36](#)
  - Gert Biesta
  - Claire Boonstra
  - Lucas de Man
  - Karim Amghar
  - Berber Vreugdenhil
- [Pagina 37](#)
  - Iliass el Hadioui
  - Samira Boutchibti en Chris Holman

Lezen

- Bram Eidhof - [Een visie op burgerschap](#)
- Gert Biesta - [Burgerschap op school: agenda of principe?](#)

Voorbeelden

- [OBS Groenehoek](#)
- [IKC Leimuiden](#)
- [Gerard van de Weerd en Anne Suijendorp](#)

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Beleidsdoelen

Is er bij ons op school samenhangend en doelgericht beleid op burgerschap?

2. Beleid en doelen

Is er bij ons op school samenhangend en doelgericht beleid op burgerschap?

In de aangescherpte wet burgerschap worden scholen verplicht om 'samenhangend' en 'doelgericht' te werken aan burgerschap en sociale cohesie. Het gaat om het opstellen van een leerplan met concreet uitgewerkte leerdoelen waarin kennis, houding en vaardigheden worden uitgedrukt. Duidelijk moet zijn wanneer de leerlingen in hun schoolperiode aan bepaalde competenties werken. Door vanuit de visie op burgerschap aan de slag te gaan met het formuleren van deze concrete doelen, zorg je ervoor dat er in de dagelijkse lespraktijk gewerkt kan worden aan het realiseren ervan.

Als je naar de geformuleerde visie van de school kijkt, welke kennis, vaardigheden en houding wil je de kinderen dan meegeven gedurende de schoolperiode? Maak deze doelen concreet en meetbaar. Wat zie je een leerling doen als hij dit heeft geleerd? Doelen kunnen gaan over:

- Kennis; bijvoorbeeld democratie, media, klimaat, conflicten.
- Vaardigheden; bijvoorbeeld met betrekking tot dialoog en debat.
- Houding; zoals empathisch, respectvol en verantwoordelijk.

Bekijk [hier](#) ook de vastgestelde kerndoelen en de voorstellen van curriculum.nu. Ook heeft SLO de '[Handreiking burgerschap voor funderend onderwijs](#)' gepubliceerd.

Door doelen te stellen, kun je ook periodiek evalueren of het burgerschapsprogramma bijdraagt aan deze doelen. Lees hier meer over bij '[Evaluatie](#)'. Een volgende stap is kijken naar de middelen die nodig zijn om aan de leerdoelen te werken. Hoeveel personeel is er nodig? Gastdocenten? Excursies? Moeten er aanvullende lesmaterialen worden aangeschaft? Tijd om lesmaterialen te ontwikkelen?

Maakt burgerschap nog geen expliciet deel uit van het schoolplan of wordt het nog niet vermeld in de schoolgids? Lees dan deze [FAQ](#) over 'wat moet er over burgerschap staan in het schoolplan en in de schoolgids?'

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Beleid delen

Is er bij ons op school samenhangend en doelgericht beleid op burgerschap?

Inspiratie

Kijken

- [Informatievideo's burgerschapsonderwijs](#)
- Doelgericht en samenhangend werken
- IJkpunten voor goed burgerschapsonderwijs

Lezen

- [Burgerschap op de basisschool - Wet- en regelgeving](#)
- Hessel Nieuwelink - [Burgerschap en sociaal emotioneel leren](#)
- Maartje Reitsma - [Bouwstenen voor Burgerschap](#)

Voorbeeld

- Basisschool Manjefiek - [Aandacht voor burgerschap is bijna voorwaardelijk hier](#)

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

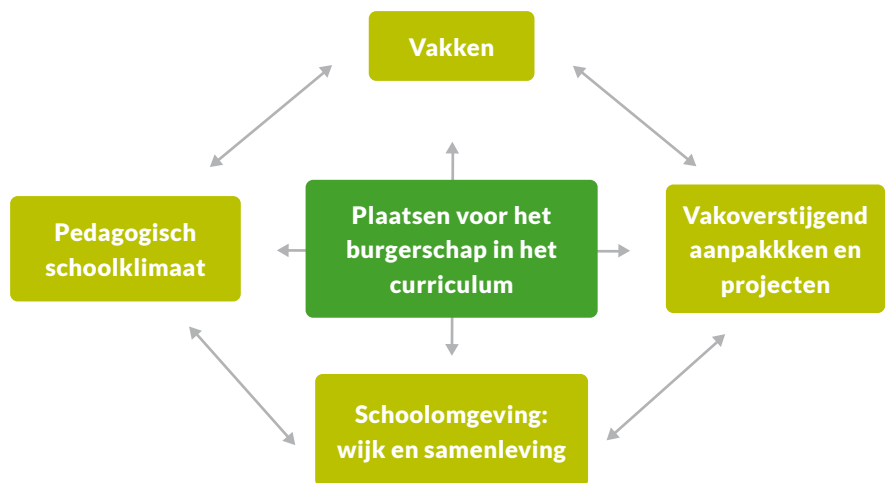
Burgerschapsprogramma

Is er op onze school een doordacht curriculum?

3. Burgerschapsprogramma

Is er op onze school een doordacht curriculum?

Als is vastgesteld wat de leerlingen gaan leren op het terrein van burgerschapsonderwijs, is de vraag waar in het onderwijs en in de school je het kinderen aanleert. Het maken van een plan om burgerschap een structurele en samenhangende plek in het curriculum te geven kan op 4 gebieden (zie onderstaande afbeelding).

Naar het model van burgerschap (SLO) [↗](#)

Burgerschapsvorming kan op verschillende manieren tot uiting komen en verweven worden binnen de vakken, vakoverstijgende aanpak en het pedagogisch- en schoolklimaat. De kennisdoelen kunnen vaak in lessen en projecten in de verschillende vakken worden ondergebracht. Wanneer het gaat om maatschappelijke en sociale competenties gaat het ook om de pedagogische aanpak in de school en de omgang met elkaar. Werken aan een doorlopende leerlijn vraagt het verspreiden van de leerdoelen en inhoud over de leerjaren. En het verspreiden over het curriculum, schoolcultuur en/of (buitenschoolse) activiteiten. Lees meer over samenwerking met de schoolomgeving in 'Omgeving en Ouders' [↗](#).

Een verbinding met het sociaal emotioneel leren ligt voor de hand bij het borgen van burgerschap in het bestaande curriculum. Het biedt kansen, maar er is ook een groot risico dat je burgerschap daarmee te kort doet. Lees meer in [deze publicatie](#) [↗](#) van Hessel Nieuwelink, lector burgerschapsonderwijs.

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Burgerschapsprogramma

Is er op onze school een doordacht curriculum?

Inventariseer: Wat doet de school al?

Waarschijnlijk realiseert de school in het onderwijsaanbod al aspecten van burgerschap. Er bestaat bijvoorbeeld een leerlingenraad, er worden activiteiten aangeboden waarbinnen leerlingen oefenen in het vreedzaam oplossen van conflicten of er wordt rond de verkiezingen aandacht besteed aan democratie. Het expliciet maken van deze activiteiten zorgt voor een planmatige aanpak.

Start met een inventarisatie wat er allemaal al plaatsvindt in de school; met welke doelen en inhoud al aan bod komen. De volgende werkvorm kun je toepassen tijdens een teamvergadering waar alle leerkrachten samen zijn.

Voorbeeld werkvorm

- > Schrijf elk geformuleerd doel op een afzonderlijk A4 en verspreid deze door de ruimte.
- > Hang onder elk A4 een groot flap-over vel en maak daarin een schema van groep 1 tot groep 8.
- > Geef alle leerkrachten vervolgens een stift en laat ze rond de flappen lopen. Hoe werken zij aan dit doel? In welke activiteiten, lessen, aanpak of projecten.
- > Geef hier een half uur voor.

Analyseer de bevindingen.

- Bouwt het op elkaar voort?
- Waar zitten gaten in het curriculum?
- Wat kan worden toegevoegd aan bestaande vakken of leergebieden?
- Wat moeten we op een andere manier aan bod laten komen, in bijvoorbeeld de schoolcultuur en/of pedagogische aanpak?

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Burgerschapprogramma

Is er op onze school een doordacht curriculum?

Hulpmiddelen

- Stichting voor Leerplanontwikkeling (SLO) heeft een 'Handreiking burgerschap voor funderend onderwijs' ontwikkeld. U kunt hem [hier](#) raadplegen.
- De Respect Foundation heeft de [BurgerschapsTool](#) ontwikkeld, waarmee je samen met je team het burgerschapsonderwijs in kaart kunt brengen. Zo krijg je op een eenvoudige manier inzicht in wat je al doet.

Inspiratie

Kijken

- [Informatievideo's burgerschapsonderwijs](#)
  - Bevordering van basiswaarden en sociale/maatschappelijke competenties

Lezen

- Annette van der Laan - [Scholen zijn in feite kleine samenlevingen](#)
- Hessel Nieuwelink - [Hoe stimuleer je burgerschap in de klas?](#)

Voorbeelden

- [Islamitische basisschool Al Iman](#)
- [OBS GroeneHoek](#)

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Burgerschapsactiviteiten

Is er op onze school een rijk aanbod en beschikken we over inspirerende leermiddelen?

4. Burgerschapsactiviteiten

Is er op onze school een rijk aanbod en beschikken we over inspirerende leermiddelen?

Lesactiviteiten en projecten worden vormgegeven door inspirerend materiaal en aanbod te ontwikkelen of af te nemen. Ook is de hele school een oefenplaats voor het omgaan met basiswaarden van de democratie. Leerlingen doen eigen ervaringen op in bijvoorbeeld het leren omgaan met conflict en het geven van hun eigen mening ([school als oefenplaats](#)).

Er is veel inspirerend materiaal om te gebruiken. Bovendien zijn er veel organisaties die gastlessen, excursies of andere activiteiten op school kunnen verzorgen die aansluiten bij burgerschap. Van een vluchteling voor de klas tot museumbezoeken en lespakketten. Je kunt dit af nemen, maar je kunt het ook ter inspiratie gebruiken om eigen lesmaterialen te ontwikkelen.

Een aantal verzamelplekken:

1. [Vakportaal Burgerschap](#)
2. www.schoolenveiligheid.nl
3. www.lespakketten.basisonderwijs.online

Beoordelen van materialen en aanbieders

Er is grote keuze aan activiteiten, organisaties en lesmaterialen. Kijk kritisch naar wat past bij de eigen school en hoe het effectief wordt voor de leerlingen en leerdoelen van de school. Of hoe je dit eventueel kunt toevoegen door er een reflectieopdracht aan te koppelen.

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Burgerschapsactiviteiten

Is er op onze school een rijk aanbod en beschikken we over inspirerende leermiddelen?

Inspiratie

Kijken

- [Hanneke Felten](#) →
- [Miguel Heilbron](#) →

Lezen

- Yanaika Zomer - [Maak het normaal](#) →
- Sylvia Bragt - [Vertel eens?!](#) →
- Bart van den Elzen - [De groepsvergadering als democratisch hart van de school](#) →
- Yvonne Donders - [Mensenrechten](#) →

Voorbeelden

- [OBS GroeneHoek](#) →
- [Al Jawara](#) →

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

School als oefenplaats

Is onze school een plek waar leerlingen veilig en actief kunnen oefenen met onze democratische kernwaarden?

5. School als oefenplaats

Is onze school een plek waar leerlingen veilig en actief kunnen oefenen met onze democratische kernwaarden?

Bij het versterken van burgerschapscompetenties van leerlingen zijn twee aspecten van onderwijs van belang: het curriculum én het pedagogisch klimaat op school. Burgerschap geef je niet alleen vorm in het onderwijsprogramma, maar breng je ook in praktijk. Burgerschapsvorming is iets dat grotendeels buiten het formele curriculum gebeurt, maar binnen sociale interacties met medeleerlingen en docenten. Deze contactmomenten bieden veel kansen voor de ontwikkeling van burgerschap van leerlingen. Burgerschap maakt structureel onderdeel uit van de cultuur van de school. Alleen wanneer er actief wordt geoefend en voorbeeldgedrag zichtbaar is, worden burgerschapsvaardigheden geïnternaliseerd en neemt het leereffect toe. Door de democratische spelregels voor te leven en expliciet aan bod te laten komen, wordt een respectvolle, veilige oefenplaats geboden waarin geoefend kan worden.

De school is een samenleving in het klein. Het is een oefenplaats waar leerlingen actief oefenen met vaardigheden die ze nodig hebben om succesvol deel te nemen aan de samenleving. Of je er nu bewust sturing aan geeft of niet, leerlingen leren gedrag aan. Op school kan geoefend worden in omgangsvormen, basiswaarden, diversiteit, identiteit en democratie. Scholen zijn belangrijke ontmoetingsplaatsen. Juist de omgang met medeleerlingen die anders zijn of er andere denkbeelden op na houden, stelt leerlingen in staat een onderlinge verdraagzame houding te ontwikkelen.

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

School als oefenplaats
Is onze school een plek waar leerlingen veilig en actief kunnen oefenen met onze democratische kernwaarden?

Aan de slag!

Pas op de plaats: In gesprek over de school als oefenplaats voor burgerschap [📄](#)

Bewust vormgeven aan burgerschapsonderwijs binnen het pedagogisch klimaat, vraagt om afstemming binnen het team. Deze afbeelding van de school als oefenplaats en de bijbehorende gespreksoefeningen helpen je op weg. Enerzijds geeft de afbeelding zicht op wat er allemaal al (ongemerkt) gebeurt in de school. Anderzijds maakt deze duidelijk waar uw school een volgende stap kan zetten. Aan de hand van dit instrument werken jullie naar een gezamenlijk kader toe, dat als leidraad kan dienen voor het alledaagse handelen in de school als oefenplaats voor burgerschap. Vervolgens kun je kijken hoe het curriculum aansluit bij de doelen die je met het team hebt besproken.

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

School als oefenplaats

Is onze school een plek waar leerlingen veilig en actief kunnen oefenen met onze democratische kernwaarden?

Voeren van gesprekken, ook als het lastig is omdat waarden of meningen botsen

Het vormgeven van de school als democratische oefenplaats komt ook tot uiting in gesprekken over gevoelige onderwerpen. Juist wanneer opvattingen wringen, biedt de school een belangrijke oefenplaats. In een vitale democratische samenleving is er altijd ruimte voor verschillen van opvatting. Binnen de school kunnen deze gesprekken gevoerd worden, zodat leerlingen kunnen oefenen in het respectvol omgaan met verschillen. Is er behoefte aan een teamtraining in 'goed reageren' en 'zorgen dat het niet uit de hand loopt'? Informeer eens naar de kosteloze teamtraining [Samenleven op School: met Ruimte voor verschil](#).

Ook organisaties als de [Anne Frank Stichting](#) en [Diversio](#) bieden trainingen op dit terrein.

De publicatie [Dialoog als burgerschapsinstrument PO](#) (Diversio, 2016) is een methodiekbeschrijving die in samenwerking met pabo-opleidingen is ontwikkeld. Doel is om leerkrachten te ondersteunen die aangeven moeite te hebben met het bespreekbaar maken van burgerschapskwesties met hun

leerlingen. Dit zijn onderwerpen waar spanning in de klas ontstaat. Het geeft stapsgewijs aan hoe een constructieve dialoog op kan zetten en er zijn veel werkvormen in te vinden om de leerkrachten op weg te helpen.

Inspiratie

Kijken

- [Pagina 37](#)
  - Frank Weijers
  - Fleur Nollet en Sylvia van Bragt
- [Informatievideo's burgerschapsonderwijs](#)
  - Bevordering van burgerschap door het schoolklimaat

Lezen

- Fleur Nollet - [Burgerschapsonderwijs begint bij de school cultuur](#)
- Willemijn Rinnooy Kan - ['Anders' ben je niet alleen](#)

Voorbeelden

- [Pagina 42](#)
  - Springplank Volendam
  - Zonnewijzer Roermond
  - LOS Deurne

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Evaluatie

Is er bij ons op school zicht op wat de impact is van ons burgerschapsonderwijs?

6. Evaluatie

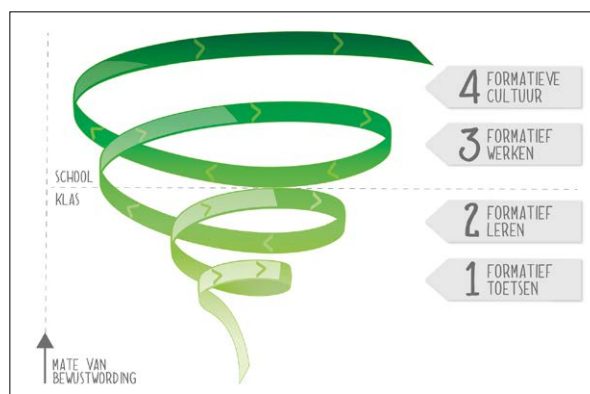
Is er bij ons op school zicht op wat de impact is van ons burgerschapsonderwijs?

Om te weten of de school het goed(e) doet, is regelmatig evaluatie nodig. Door de ontwikkeling van leerlingen in kaart brengen, kan het onderwijs worden bijgestuurd en afgestemd op de actuele leerbehoefte. Ook komen knelpunten en randvoorwaarden aan het licht, waar maatregelen voor genomen kunnen worden. Zo wordt de aanpak binnen en buiten de school herkenbaar en zichtbaar.

Om gedegen vast te kunnen stellen of expliciet burgerschapsonderwijs bijdraagt aan het 'burgerschapontwikkelingsproces' van leerlingen is het van belang dit proces te kunnen evalueren. Onderzoek uit Engeland laat zien dat leerlingen meer burgerschapskennis opdoen wanneer ze daar af en toe op getoetst worden. Ook laten diverse studies zien dat programma's pas effectief zijn op het moment dat deze over een langere periode aangeboden worden of dat de effecten groter zijn naar mate het programma voor langere tijd ingezet wordt (Universiteit van Amsterdam, het Amsterdam Centre for Inequality Studies (AMCIS) en het Kohnstamm Instituut, 2017).

Metten van resultaten bij leerlingen

Als je de kennis van burgerschap van leerlingen wilt toetsen, is een summatieve vorm van toetsen in de vorm van een kennistoets een goed instrument. Als je zicht wilt krijgen op (eigen) **houding** en **vaardigheden**, kun je

©Leerlab Formatief

deze meer vinden in een effectieve vorm van feedback geven en vragen aan je leerlingen, oftewel formatief evalueren. Formatief evalueren betekent dat de school doelgericht bezig is met de ontwikkeling van de leerlingen aan de hand van feed up, feedback en feed forward. De leerling leert te werken met leerdoelen (feed up) en leert samen met de leerkracht en medeleerlingen te reflecteren op het leren (feedback). Om daarna samen te bekijken wat de leerling nog nodig heeft om het gestelde doel te behalen (feed forward).

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Evaluatie

Is er bij ons op school zicht op wat de impact is van ons burgerschapsonderwijs?

Door volgens dit principe te werk te gaan, krijg je inzicht in waar de leerlingen staan in hun leerproces en kun je inspelen op wat de leerlingen nodig hebben. Maar ook de leerlingen zelf ontwikkelen inzicht in eigen leren. Dit model kan ook als basis dienen bij team- en oudergesprekken.

De randvoorwaarden om te gaan werken met formatief evalueren zijn: het hebben van een visie, draagvlak bij collega's, directie en schoolleiding, ruimte om te experimenteren en het vertrouwen van ouders.

Voorbeelden van formatief toetsen

- **Rollenspelen**, zoals bijvoorbeeld Mantle of the Expert (MoE). Dit is een methodiek die drama en onderzoek gebruikt om het curriculum te bestuderen en kennis, vaardigheden en inzichten te ontwikkelen met als doel het curriculum aantrekkelijk en zinvol te maken. [Lees meer](#)
- **Portfolio**, hiermee wordt in het algemeen een verzameling van werken van iemand bedoeld.
Er zijn echter ook portfolio's met educatieve doelen. Hierin neemt de leerling doelen op voor zichzelf en doet daarvan verslag in de portfolio. Het 'moderne' portfolio is een (soms digitale) persoonlijke map met een inventarisatie van persoonlijke vaardigheden onderbouwd met bewijzen, afgemeten aan een standaard, met daarbij een persoonlijk stappenplan. Op deze manier is er meer samenwerking tussen de school en de leerling.
- **Rubrics**, een rubric is een (zelf)evaluatie-instrument met criteria om prestaties van leerlingen te evalueren of te beoordelen. Meestal worden rubrics gebruikt bij het nakijken van een verslag of het beoordelen van vaardigheden. Voor leerlingen is dit prettig omdat er omschreven wordt wat er van ze verwacht wordt. Leerkrachten zijn ermee geholpen omdat het zorgt voor een duidelijke richtlijn waarbij leerlingen betere feedback kunnen krijgen.
- **Klassikaal of individueel kindgesprek**, deze bevatten 4 voorbereidingsstappen (Delfos, 2010)
  - a) **Vorbereiding**. Sta stil bij de groep of de leerling en bereid hen voor op het gesprek zodat zij er al over na kunnen denken.
  - b) **Introductie**. Verhelder de aanleiding van het gesprek, geef hierbij aan wat voor soort gesprek het is en bespreek hierbij de doelen van de leerlingen en jezelf.
  - c) **Kern**. Luister naar het verhaal van je leerlingen, vat deze samen en vraag door, tot je het verhaal begrijpt. Check dit ook.
  - d) **Afronding**. Maak een afspraak en rond het gesprek positief af. Check dan of de gespreksdoelen (op groeps- en individueel niveau) zijn gehaald en vraag de leerlingen om feedback op het gesprek.

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Evaluatie

Is er bij ons op school zicht op wat de impact is van ons burgerschapsonderwijs?

Meten van het proces

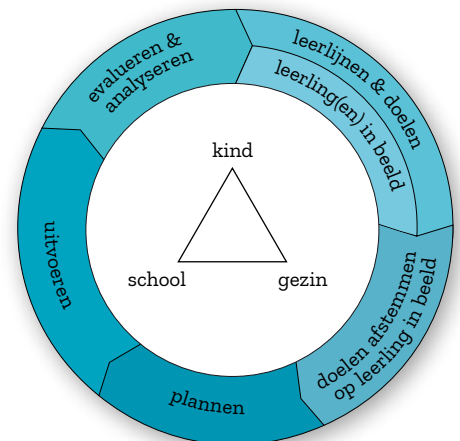
Een procesevaluatie is gericht op de uitvoering van het burgerschaps- onderwijs: wat gaat goed en wat kan beter. Het monitort om vervolgens het onderwijs te optimaliseren, doordat je zicht krijgt op wat goed werkt en wat minder. Denk ook na over de hoeveelheid tijd die een evaluatie kost en wat deze je aan informatie geeft. Dat geldt ook voor de tijd van leerlingen. Daarbij komt de keuze van het evaluatie-instrument wat het voor de leerlingen aantrekkelijk kan maken.

Overzicht meetinstrumenten

Een overzicht van meetinstrumenten voor burgerschapscompetenties is terug te vinden in [Verkenning instrumenten opbrengstgericht burgerschaps- onderwijs](#) . Voor een meer resultaatgerichte aanpak voor burgerschaps- onderwijs is de beschikbaarheid van meetinstrumenten een voorwaarde. Deze rapportage biedt een verkenning van de instrumenten die voorhanden zijn. In een overzicht is weergegeven voor welke klassen een instrument in te zetten is en is de bruikbaarheid beoordeeld op actualiteit, normering en gebruiksvriendelijkheid.

Werk planmatig; maak burgerschap onderdeel van de kwaliteitszorgcyclus

Professioneel handelen wordt gekenmerkt door planmatig werken, zoals met een PDCA-cyclus: Plan, Do, Check, Act. Dat wat werkt wordt op deze wijze zoveel mogelijk benut in de praktijk. Op veel basisscholen wordt de PDCA-cyclus gehanteerd in de vorm van Handelingsgericht Werken (HGW) (Pameijer, 2017).

Het doel van de HGW-cyclus is het onderwijs zoveel mogelijk af te stemmen op de onderwijsbehoeften van alle leerlingen en kent de volgende fasen:

1. **Waarnemen:** gegevens analyseren en begrijpen, onderwijsaanbod evalueren en signaleren.
2. **Formuleren** van doelen, handreikingen en onderwijsbehoeften.
3. **Plannen** van het onderwijsaanbod.
4. **Realiseren:** onderwijsaanbod uitvoeren.
5. **Evaluëren:** de impact van het lesgeven en ondersteunen evalueren, borgen wat werkt en de doorgaande lijn bewaken.

Om een actieve verbinding tussen school- en groepsbeleid te realiseren, zal de systematiek van het planmatig handelen op groepsniveau voor de lange termijn omhoog moeten worden getild naar schoolniveau. Van de schoolambitie wordt de groepsambitie afgeleid. Op groepsniveau wordt steeds cyclisch geanalyseerd in hoeverre deze ambitie behaald is.

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Evaluatie

Is er bij ons op school zicht op wat de impact is van ons burgerschapsonderwijs?

Daarna worden de gegevens van de leerlingen geanalyseerd: waar liggen de kansen en mogelijkheden en welke moeilijkheden en uitdagingen zijn er? Relevante conclusies zijn samen te vatten in een groepsoverzicht of op een groepskaart. Hiermee ontstaat zicht op de groep; wat zijn de stimulerende en belemmerende factoren?

Vanuit de leer- en ontwikkelingslijnen, methodes en geanalyseerde gegevens worden doelen voor het leren (kennis), houding en gedrag geformuleerd. Ook worden de onderwijsbehoeften geformuleerd. Kernpunten zijn eventueel op te nemen in een groepsplan burgerschap waardoor er grip op de groep ontstaat: *Wat ga ik / gaan we de komende periode doen en hoe?*

Hoe de PCDA- of HGW-cyclus gelopen zal worden, wordt in een gezamenlijk teambesluit bepaald. Kijk steeds naar wat wenselijk, zinvol, nuttig en haalbaar is.

Inspiratie

Kijken

- [Informatievideo's burgerschapsonderwijs](#)
  - Zelfevaluatie: wat doet de school al, en wat is nog nodig?
  - Resultaten in kaart

Voorbeeld

- [LEV scholengroep](#)

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Draagvlak en leiderschap

Is er draagvlak bij onze school-leiding en ons team?

7. Draagvlak en leiderschap

Is er draagvlak bij onze schoolleiding en ons team?

Draagvlak creëren om veranderingen in gang te zetten kan overal beginnen. Het kan vanuit één leerkracht in de school worden ingezet om andere leerkrachten en de directie te overtuigen. Het kan vanuit een team leerkrachten worden ingezet die belast zijn met een bepaalde taak (zoals het kiezen van een nieuwe methode) of van buitenaf, zoals een aanscherping van de wet. In alle gevallen begint het creëren van een breed gezamenlijk draagvlak pas als iedere betrokkene **consent** heeft verleend aan de voorgestelde verandering.

Het uitdragen van een duidelijke boodschap vanuit de schoolleiding is daarbij een belangrijke stap. Het is van essentieel belang dat de schoolleiding het goede voorbeeld geeft en hierover helder communiceert; je bent de belangrijkste zender van de verandering.

Als je echt verandering ten aanzien van het burgerschapsprogramma wilt, is goede interne en externe communicatie cruciaal. Verticale communicatie (door alle lagen van de school heen waarbij werkgerelateerde onderwerpen aan de orde komen) heeft een positiever effect op de betrokkenheid van betrokkenen dan horizontale communicatie (informele, socio-emotionele communicatie met nabije collega's op hetzelfde 'niveau'). Medewerkers verwachten van hun leidinggevende dat zij hierin het voortouw nemen (Vergouw, 2013).

Om draagvlak voor verandering te creëren, spelen de volgende 4 aandachtspunten een rol

1. Stel de boodschap vast en werk deze uit

Draag aan waarom er (meer) planmatig gewerkt gaat worden aan het burgerschapsprogramma en wat dit betekent voor de school.

2. Communiceer duidelijk over wie betrokken is en wat wiens rol is (lees hier meer over bij 'rollen en taken'). Gebruik hierbij ook de denkkraft van elke betrokkene binnen de schoolorganisatie.

3. Sta stil bij en geef ruimte aan het belang van 'bevlogenheid of flow'

Bevlogenheid heeft een duidelijke toegevoegde waarde. Het zorgt ervoor dat de verandering meer als een persoonlijk belang wordt gezien. Hierdoor ontstaat een vorm van eigenaarschap en gaat iedereen zich meer vanuit eigen initiatief inzetten. En, hoe meer iedereen zich positief kan identificeren met de voorgestelde veranderingen, hoe groter de kans op een succesvolle invoering ervan. Een manier waarop dit bereikt kan worden is met behulp van de 'Theorie U' (Scharmer, 2007).

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

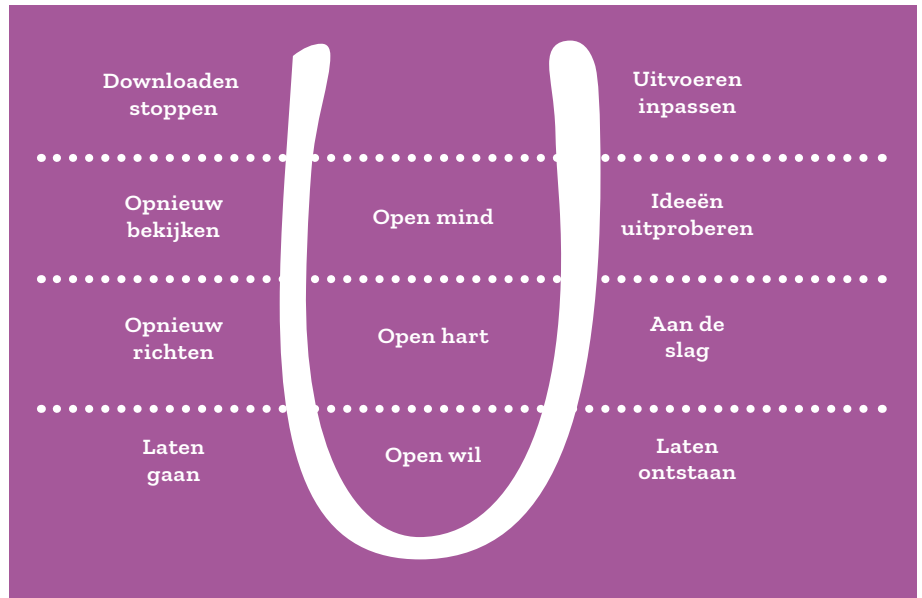
WEBSITE

INHOUD

Draagvlak en leiderschap

Is er draagvlak bij onze school-leiding en ons team?

4. Zorg dat er een verhaal is en zorg dat het wordt doorverteld

Storytelling, het vertellen van verhalen, is een goede methode om informatie over te dragen. Mensen luisteren naar verhalen, vertalen deze naar hun eigen situatie en vragen zich af wat het verhaal voor hen betekent. Het is zaak om te zorgen voor een helder, duidelijk en realistisch verhaal dat integer, krachtig en geloofwaardig is. Een verhaal dat de interesse wekt. Dat maakt de kans groot dat iedereen naar het verhaal wil luisteren en het zich eigen wil maken. En dat men het verhaal wil doorgeven aan anderen en op die manier burgerschapsambassadeurs worden. Let wel op: als het verhaal niet goed is, niet integer en niet geloofwaardig, kan het juist een negatief effect bereiken. Een slecht verhaal doet sneller de ronde dan een goed verhaal.

Inspiratie

Kijken

- [Pagina 37](#)
- Samira el Boutchibti en Chris Holman
- Fleur Nollet en Sylvia Bragt

Lezen

- Hessel Nieuwelink - [Hoe stimuleer je burgerschap in de klas?](#)

Voorbeeld

- [OBS Groene Hoek](#)

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Rollen en Taken

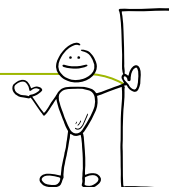
Is het op school voor iedereen duidelijk hoe de taken en rollen zijn belegd?

8. Rollen en Taken

Is het op school voor iedereen duidelijk hoe de taken en rollen zijn belegd?

Burgerschapscompetenties zijn nodig om op een goede manier met anderen om te gaan, en om bij te dragen aan de samenleving, de democratie en de gemeenschappen waarin leerlingen (nu en later) leven. Scholen en leerkrachten leveren een belangrijke bijdrage aan deze vorming van jonge mensen tot burgers. Als er draagvlak gerealiseerd is binnen het schoolteam en de visie is afgesproken is, de volgende stap een goede verdeling van rollen en taken vast te leggen.

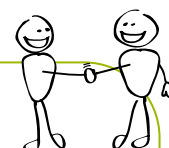
Drie belangrijke aandachtspunten

AANDACHTSPUNT 1

Coördinatie burgerschap

Kies één regisseur voor burgerschap in de basisschool (bijvoorbeeld een coördinator burgerschap). Deze coördinator zorgt voor de initiatieven ten aanzien van het curriculum en burgerschapsactiviteiten. Diegene is ook het aanspreekpunt binnen en buiten de school. De coördinator is ook degene die de doelstellingen van het schoolteam monitort en samen met zijn/haar collega's een vertaling weet te maken naar de (leerlingen in de) klas. Deze taken kunnen ook belegd worden bij een bestaande functionaris, zoals de schooldirecteur, bouwcoördinator en/of de kwaliteitsmedewerker. Ook kan er een werkgroep verantwoordelijk voor worden gemaakt.

AANDACHTSPUNT 2

Samenwerking en betrokkenheid

- Goed werken aan burgerschap betekent het hebben van goed gedefinieerde rollen voor iedereen, zodat er samen aan de doelstellingen gewerkt wordt. Zonder die duidelijkheid, zullen teamleden langs elkaar heen werken en gaat effectiviteit verloren. Deze interactieve rollen van de leerkrachten zullen vooraf goed uitgedacht moeten worden en verfijnd worden in de uitvoering. >>

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

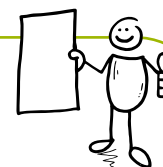
INHOUD

Rollen en Taken

Is het op school voor iedereen duidelijk hoe de taken en rollen zijn belegd?

- ✓ Als de visie voor iedere betrokkene duidelijk is, is het van belang gezamenlijke doelstellingen te creëren. Dit bereik je door teamleden een plek aan de gesprekstafel te geven. Vertaal hierbij de visie naar de behoefte van de leerkracht(en) (of andere betrokkenen zoals een conciërge, intern begeleider of leerling) en laat hen de keuze maken hoe en aan welk doel hij of zij wil bijdragen. Bespreek hierbij waar de interesses liggen, afgestemd op de behoefte van de schoolontwikkeling en kies daarbij voor passende verantwoordelijkheden. Maak afspraken binnen het team over de verantwoordelijkheden van de gedeeld leider (bv. die van de burgerschapscoördinator) en bewaak deze als formeel leider. Als formeel leider fungeer je als coach en als facilitator aan het ontwikkelingsproces geef je richting. Het is van belang alert te zijn op de leermomenten en deze bespreekbaar te houden binnen teamverband. Succesvolle teams delen ervaringen. Zorg dat burgerschapsvorming als vast agendapunt op de teamagenda komt. Betrokkenheid uit zich door middel van consistentie, met name in het gedrag van de teamleden.

AANDACHTSPUNT 3

Voorleeffunctie voor iedereen

- ✓ Elke leerkracht moet zich bewust zijn dat hij of zij een rolmodel is. Uit onderzoek blijkt dat de houding en het handelen van docenten de sleutel is voor morele educatie. Waardenoverdracht en waardenstimulering vinden niet alleen mondeling en formeel plaats door kennisoverdracht en lesinhoud, maar ook informeel en impliciet. Met andere woorden, als je leerlingen tolerantie en verantwoordelijkheid wil bijbrengen, dan ben je daarin zelf het voorbeeld. In alles wat je zegt, doet of laat, geef je vorm aan de oefenplaats voor burgerschap en de waarden van de democratie. In intervisie of collegiaal overleg kan hier expliciet aandacht voor gevraagd worden om iedereen hier bewust in te laten zijn. Waarin ben je een voorbeeld als het gaat om burgerschap? Op welke manier zijn wij als team een voorbeeld voor leerlingen en ouders? Welke regels en verantwoordelijkheden zijn in de school hetzelfde voor zowel leerlingen als leerkrachten en leidinggevenden?

Inspiratie

Voorbeeld

- **Pagina 43**
- Al Iman
- Groene Hoek

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Professionalisering

Is er bij ons op school zicht op de benodigde competenties van leerkrachten?

9. Professionalisering

Is er bij ons op school zicht op de benodigde competenties van leerkrachten?

Bestuurders, leerkrachten, ondersteunend personeel en vrijwilligers binnen de school vervullen een **voorbeeldrol** en functioneren als **rolmodel**. Door de democratische spelregels voor te leven, wordt een respectvolle, veilige oefenplaats geboden waarin geoefend kan worden. Het is belangrijk om professionalisering omtrent burgerschap een duidelijke plek in het HR-beleid van de school te geven.

Maak gezamenlijk met de leerkrachten afspraken over wat er onder professionalisering burgerschap valt. Hierbij valt te denken aan de taak burgerschapscoördinator, welke scholing hiervoor nodig is, wie verantwoordelijk is voor de implementatie van een burgerschapsmethode en de activiteitenkalender rondom burgerschap etc.

Ruimte en tijd maken

Houd steeds in ogenschouw dat leerkrachten in staat worden gesteld om burgerschapswerkvormen aan te bieden, waaronder de vaardigheid het gesprek aan te gaan bij wringende opvattingen en botsende waarden. Biedt hiervoor mogelijkheden aan zoals het volgen van een training.

Maak ruimte en tijd op de schoolkalender zodat je de gelegenheid biedt aan leerkrachten samen te kunnen overleggen en ontwikkelen. Creëer hierbij wederzijdse afhankelijkheid door leerkrachten bij elkaar op lesbezoek (Lesson Study) te laten komen.

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Professionalisering

Is er bij ons op school zicht op de benodigde competenties van leerkrachten?

Samenwerken aan schoolontwikkeling kan groeien als de belangrijke ontwikkelvragen samen worden geformuleerd. Houd steeds zicht op hoe de ingezette ontwikkelingen zich verhouden tot de schoolvisie. Op deze wijze blijf je als school monitoren of genomen interventies succesvol zijn en welke ondersteuning nodig is om bekwame en betrokken leerkrachten te houden.

Inspiratie

Kijken

- [Samira el Boutchibti en Chris Holman](#)

Lezen

- Jeroen van Waveren - [Een pleidooi voor grensverleggend burgerschaps-
onderwijs](#)

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Omgeving en Ouders

Is er samenwerking met ouders en partners buiten de school?

10. Omgeving en Ouders

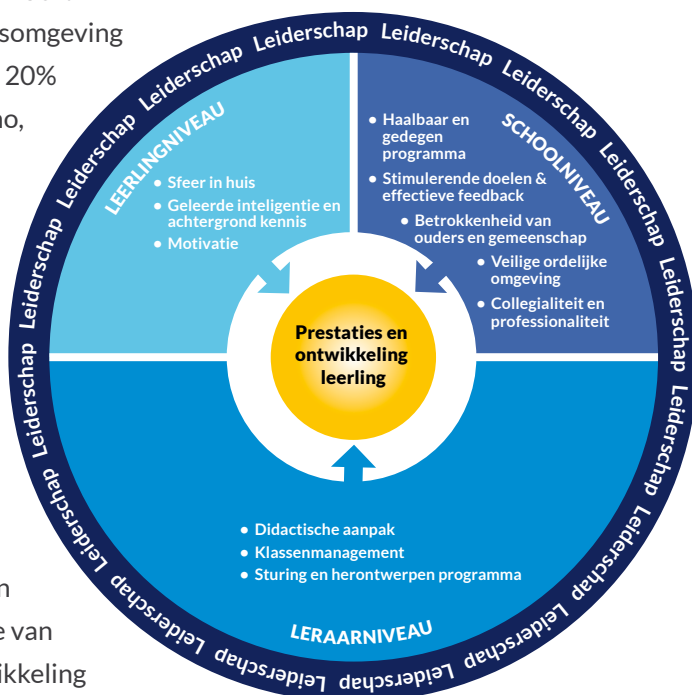
Is er samenwerking met ouders en partners buiten de school?

Burgerschapsvorming heeft een grotere kans van slagen als de leerlingen van je school ervaren dat hun kennis, houding en vaardigheden niet alleen gelden en gedragen worden binnen de school, maar ook onderschreven worden door hun ouders, de kinderopvang, hun sportvereniging, hun eigen buurt en de gemeenschap. Samenwerking met ouders en partners buiten de school is de investering dus waard!

Samenwerking met ouders in het kader van burgerschap

Onderzoek laat zien dat leerlingen zich beter ontwikkelen en betere resultaten halen als hun ouders betrokken zijn bij school. Ouders en school zijn elkaars partner in het onderwijs en vorming aan de kinderen. De ontwikkeling van kinderen wordt voor 80% beïnvloed of bepaald door de thuisomgeving en het kind zelf en voor 20%

door de school (Marzano, 2014). De toon waarop in de thuissituatie over school gepraat wordt, de verwachtingen die ouders van hun kind hebben, de feedback en begeleiding of ondersteuning die ouders hun kind geven en de opvoedingsstijl of de opvoedcultuur zijn belangrijke factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van kinderen.

11 factoren van schoolsucces volgens Marzano

Evenwichtige communicatie

De school heeft de taak ouders te informeren over wat de school verstaat onder goed en verantwoord (burgerschaps-)onderwijs, de dagelijkse gang van zaken en de visie van de school op ouderbetrokkenheid. Dit wordt onder andere gepubliceerd in de schoolgids en op de website. Dit is een schriftelijke en eenzijdige vorm van communicatie.

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Omgeving en Ouders

Is er samenwerking met ouders en partners buiten de school?

Betrek ouders door je te verdiepen in hun beleving. Vraag hen hoe zij tegen (burgerschaps-)vorming aankijken, wat ze verwachten, of ze zorgen hebben over hun kind en wat er naar hun idee goed gaat. Niet alleen op school maar ook thuis, bij opa en oma, op de sportclub etc. Zo zorg je voor een meer evenwichtige en gelijkwaardige vorm van communiceren.

Nodig ouders actief uit

Om ouderbetrokkenheid te bevorderen is het belangrijk om rekening te houden met een aantal voorwaarden (Hoover-Dempsey & Sandler, 1997).

- 1 Het mandaat van de ouder is essentieel; zij moeten zichzelf een actieve rol toebedelen.
- 2 Ouders moeten zich gewaardeerd en omarmd voelen door de school.
- 3 Ouders moeten ervan overtuigd zijn dat hun inspanningen er daadwerkelijk toe doen.
- 4 Ze moeten zich uitgenodigd voelen door de school.

Zorg als school dus dat je ouders actief uitnodigt bij het meedenken in de doelen van burgerschapsvorming en/of ze op de hoogte houdt van ontwikkelingen. Je kunt de ouderraad betrekken in de besluitvorming en ontwikkeling, maar ook een ouderavond beleggen om met meer ouders na te denken over burgerschapsvisie. Koppel terug wat je met de uitkomsten hebt gedaan; hoe het is verwerkt. Daarmee toon je waardering en help je ouders te realiseren dat hun inspanningen er daadwerkelijk toe doen.

Wederzijdse verwachtingen en afspraken

Aarzel ook niet om met ouders te spreken over wat de school van hen als opvoeders verwacht. Zij hebben ook hun verantwoordelijkheden ten opzichte van de school. Informeer hen bij een eerste kennismaking (meestal bij aanmelding van de leerling) over de regels en afspraken op school en de visie op burgerschapsvorming van de leerlingen. Vraag hen of zij deze regels en koers respecteren en onderschrijven. Vraag hen echter ook wat zij van school verwachten en stem wederzijdse verwachtingen op elkaar af. Heb respect voor elkaars situatie en standpunten. Bij een wijzigende leerlingpopulatie kan een burgerschapsonderwijs ook wijzigen van accenten. Houd dus contact met ouders en blijf afstemmen.

Belang van positief contact

Ouders hebben een indirecte invloed op het gedrag van hun kind tijdens schooluren. De leerling brengt namelijk de genen, het gezinsgedachtegoed, motieven en waarden mee naar school. Vaak worden negatieve ervaringen tussen ouders en school aan de eettafel besproken, vaak in het bijzijn van hun kind, de leerling van school. Een kind is in het algemeen loyaal aan de ouders. Het is daarom wenselijk dat ouders en school wederzijdse positieve ervaringen hebben in het contact, (Overveld, 2012, 2017).

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Omgeving en Ouders

Is er samenwerking met ouders en partners buiten de school?

training en toolkit

Samen met ouders werken aan een fijne school

Er is veel informatie beschikbaar om de ouderbetrokkenheid in het algemeen te stimuleren. Wij wijzen u graag op één toolkit in het bijzonder: De training en toolkit 'Samen met ouders werken aan een fijne school' ontwikkeld door Rijksuniversiteit Groningen (RUG) en het Nederlands Jeugdinstituut (NJI). Aan de hand van deze toolkit kun je als school aan de slag met vier pijlers:

- 1 Werk aan een duidelijke visie.
- 2 Maak een groep van ouders.
- 3 Versterk de band tussen leerkracht en ouders.
- 4 Stimuleer structurele informatie-uitwisseling.

Bij iedere pijler worden activiteiten, werkvormen en tips gegeven zodat het team direct aan de slag kan met het verbeteren van de betrokkenheid van ouders. Uit onderzoek van de RuG en NJi blijkt dat de training en toolkit samen effectief zijn. De module verbetert de houding, inzet en handelingsbekwaamheid van leerkrachten én ouders in verschillende opzichten. Meer informatie over de Toolkit, de training en de bestelwijze vindt u op de website www.ouderwijsenouders.nl

Samenwerking met partners

Scholen zijn geen eilanden in de samenleving, maar werken samen met veel partijen, organisaties, belanghebbenden en andere individuen. De gedachte achter samenwerking met deze 'partners' is dat je als school niet alles alleen kunt en dat ook niet hoeft. In het kader van burgerschap is samenwerken en verbinding zoeken en maken met de ander een eigenschap die je wil voorleven aan je leerlingen.

Samenwerken tussen scholen en partners is meer dan inkopen of uitbesteden, omdat de school en de andere partners een gemeenschappelijk doel hebben; zeker in het kader van burgerschap is de voorleeffunctie hierin belangrijk. Iedere deelnemer geeft een stukje van de eigen autonomie op om een gezamenlijk doel te bereiken. De school zegt niet, 'Ik doe dit niet, doe jij dit', maar zegt 'Laten we samen kijken hoe we dit gaan doen'. Samenwerking met partners vraagt om een samenhangende aanpak: een gedeelde visie en uitwerking van de doelen.

Een inspirerend en bekend voorbeeld is de [Vreedzame Wijk](#) , waar vreedzame scholen de 'vreedzaam-methodiek' toepassen op wijkniveau. Er wordt vanuit een gezamenlijke pedagogische visie door alle jeugdvoorzieningen in een wijk integraal samengewerkt vanuit dezelfde principes.

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Omgeving en Ouders

Is er samenwerking met ouders en partners buiten de school?

De wereld de school inhalen

Het betrekken van de leefwereld van kinderen bij het behandelen van burgerschapsonderwerpen is noodzakelijk. De wereld de school binnenhalen draagt daaraan bij. Belangrijke elementen zijn daarbij ook: aandacht voor het wereldnieuws, al vanaf de kleutergroepen, en verbindingen leggen tussen wat in de wereld gebeurt en de persoonlijke geschiedenis van leerlingen. Door te leren van en met elkaar, en door de verbinding tussen de buitenwereld en hun eigen wereld, leren kinderen op een vanzelfsprekende manier respect te hebben voor een ander. Hierbij hoort het samenwerken met partners buiten de school.

Onderken en integreer ondersteuningsmogelijkheden uit de directe omgeving van de school, bijvoorbeeld door het lokale bedrijfsleven en de plaatselijk industrie bij de school te betrekken. Of wissel uit met andere scholen in dezelfde wijk of stad, die een andere leerlingenpopulatie of aanpak hebben. Door te leren over overeenkomsten en verschillen tussen mensen, landen en culturen wordt de kennis van de leerlingen en hun vaardigheden in bijvoorbeeld tolerantie bevorderd.

Een inspirerend voorbeeld is de [Stadschool in Utrecht](#) .

Leerlingen werken vanaf jonge leeftijd structureel samen met leerlingen uit anders samengestelde scholen, met als doel om verschillende werelden met elkaar in contact te brengen en kinderen te leren om te gaan met verschillen.

Geef kinderen een stem in de wijk

Kinderen hebben baat bij, en recht op een samenleving die hen op eenzelfde manier en geïnteresseerd tegemoet treedt. Ze mogen een stem krijgen. Dit kan bijvoorbeeld door wijkberaad in buurthuizen of scholen. Ouders, leerkrachten, pedagogisch werkers uit de kinderopvang, wijkbewoners, wijkagenten, jongerenwerkers, vertegenwoordigers vanuit de gemeente, vertegenwoordigers van de kerk en/of moskee, maatschappelijk werkers, sportverenigingen én betrokken kinderen/jongeren kunnen tijdens een wijkberaad allerlei zaken bespreken. Dit kunnen problemen zijn maar zeker ook acties en goede initiatieven. Gezamenlijk kunnen hiervoor plannen worden uitgedacht. Daarmee ontwikkelen kinderen burgerschapservaringen.

Omgeving en Ouders

Is er samenwerking met ouders en partners buiten de school?

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Inspiratie

Kijken

- **Pagina 37**
  - Iliass el Hadioui
  - Laurence Guérin e.a.
  - Samira el Boutchibti en Chris Holman

Voorbeelden

- **Pagina 42**
  - Zonnewijzer
  - Manjefiek
- **Pagina 43**
  - Ouder Al Iman
  - Ouder IKC Leimuiden
  - Ouder GroeneHoek

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Tips voor het teamgesprek

11. Tips voor het teamgesprek

Je hebt de QuickScan laten invullen door een vertegenwoordiging binnen de school. Met de scan zijn alle aspecten doorlopen die helpen om planmatig en doelgericht vorm te geven aan burgerschapsonderwijs. De resultaten geven input om gezamenlijk na te denken over waar de school met burgerschapsonderwijs heen wil. Tips voor het voorbereiden en uitvoeren van dit teamgesprek lees je hier.

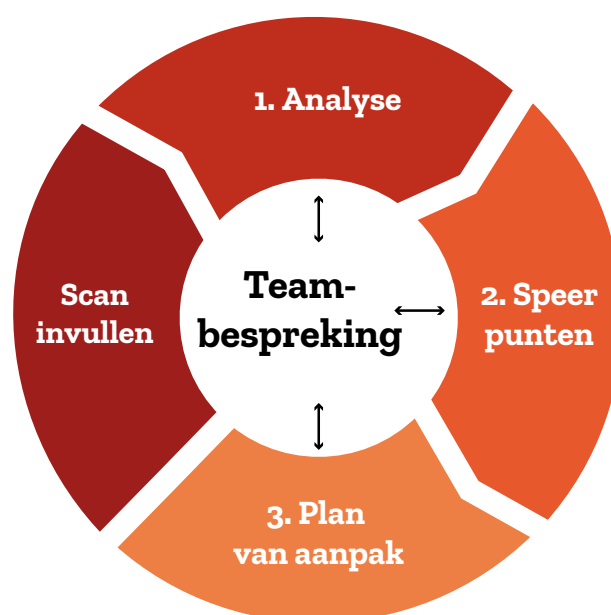
tips en voorbereiding

Doel teamgesprek

1. **Analyseren** van de huidige kwaliteit van burgerschapsonderwijs.
2. **Bepalen** van gezamenlijke **speerpunten** om burgerschapsonderwijs een kwaliteitsimpuls te geven.
3. Gezamenlijk formuleren van een **plan van aanpak**.

Benodigheden

- Scores uit de scan: in web- en/of tabelvorm
- Kopie van de vragenlijst zelf
- Bord/flap-over
- Kleine stickertjes
- Pen en papier per deelnemer

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

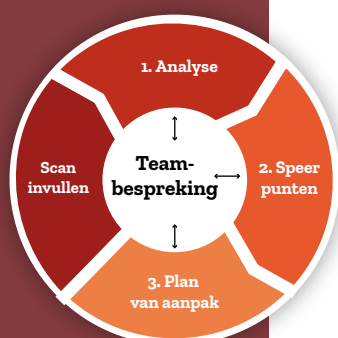

WEBSITE

INHOUD

Tips voor het teamgesprek

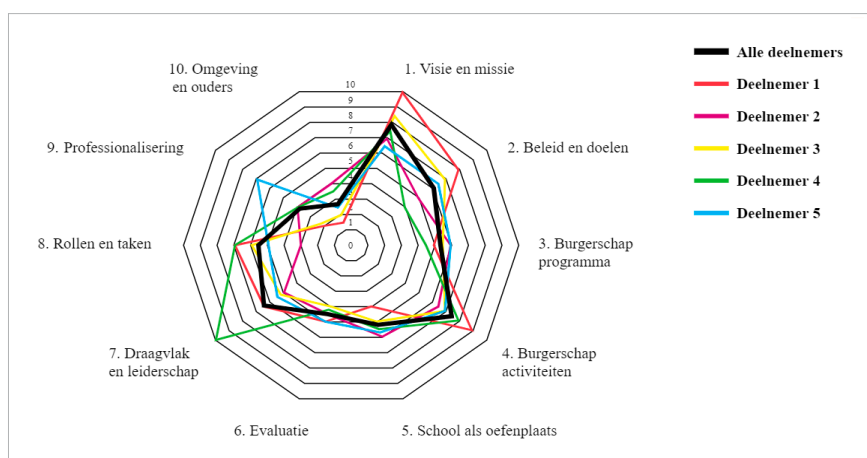

Gespreksleidraad

De scan is de start van het verbeterproces dat de school in wil gaan. Hieronder treft je ter inspiratie een gespreksleidraad om het gesprek vorm te geven.

STAP 1 Analyse van de scores

De uitkomst van de scan is een web waarin het beeld over burgerschap in de school van de deelnemers aan de scan gevisualiseerd is. De scores zijn per deelnemer te zien, evenals de gemiddelde score die is weergegeven met een dikke lijn. Ook kunt je de gegevens in een tabel laten weergeven.

Bespreek en vergelijk de resultaten.

- Wat valt op en waarom?
- Waar zitten overeenkomsten en verschillen tussen individuele scores?
- Wat zijn sterke onderdelen binnen de school? Hoe worden die zichtbaar?
- Wat zijn de minder sterke onderdelen binnen de school? Waar komt dat door?

Kwalitatief planmatig, doelgericht en samenhangend burgerschapsonderwijs wordt beïnvloed door diverse onderdelen. Deze zie je terug in de scan. Het maakt inzichtelijk dat burgerschap in het gehele onderwijs en in de onderwijsontwikkeling verweven moet zijn. Door voorbeelden te geven bij de scores en de persoonlijke interpretaties van de stellingen te bespreken, worden ideeën en beelden uitgewisseld en wordt duidelijk wat de sterke en minder sterke onderdelen zijn binnen de school.

Zaken worden pas urgent of belangrijk als er een gezamenlijk beeld is van waar de school naar toe werkt. Het is goed, zeker bij een eerste teamgesprek over dit onderwerp, een ronde toe te voegen om na te denken wat de school gezamenlijk wil bereiken met burgerschapsonderwijs. Zie voor meer informatie en werkvormen 'visie en missie'

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

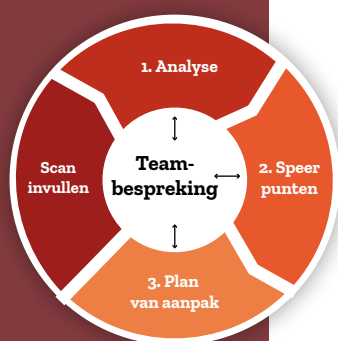

WEBSITE

INHOUD

Tips voor het teamgesprek

STAP 2

Speerpunten bepalen

Na het analyseren en bespreken van de resultaten, worden alle ideeën en speerpunten die genoemd zijn in de bijeenkomst genoteerd op een flap-over. Vervolgens maakt iedere deelnemer zijn eigen top drie kenbaar door het plakken van een stickertje bij de drie favorieten op de flap-over. Natuurlijk kan dit ook op een bord met voor iedereen een stift of krijtje. De speerpunten met de meeste stemmen, komen als eerste in het plan van aanpak. Mocht de tijd het toelaten, laat iedereen dan zijn top 3 beargumenteren, zodat er een goede inhoudelijke afweging kan worden gemaakt.

STAP 3

Formuleren plan van aanpak

Er zijn nu thema's gekozen waar extra op wordt ingezet. In de laatste stap moeten deze speerpunten vertaald worden naar concrete acties. Wat is ervoor nodig om dit daadwerkelijk te gaan uitvoeren?

Waar wordt exact naar gestreefd met dit speerpunt?

Laat iedereen een speerpunt kiezen en individueel opschrijven wat het doel is van het speerpunt. Wat zijn indicatoren en concrete resultaten? Zorg dat iedereen zo concreet mogelijk is. Wat zie je in de school als dit speerpunt ontwikkeld is? Deel dit kort met elkaar en komt tot een scherp, concreet en gedeeld beeld wat er met een speerpunt bedoeld wordt.

Wat is er nodig om dit te ontwikkelen?

Moeten er bepaalde uren worden vrijgemaakt om dit tijd te geven? Zijn alle materialen er? Zijn er mogelijk financiële middelen voor nodig?

Wie doet wat?

Je kunt een werkgroep burgerschap oprichten met vertegenwoordiging van de verschillende niveaus (kleuters tot groep 8). Daar kunnen acties worden uitgewerkt. Deze werkgroep 'burgerschap' informeert, stimuleert en ondersteunt collega's en kan het onderwerp geregeld op de agenda plaatsen ter terugkoppeling of ter vaststelling van drempels in de doorontwikkeling die verholpen moeten worden. In de werkgroep worden acties verdeeld onder de leden en de werkgroep legt verantwoording af aan de schoolleider of burgerschap coördinator. Zie voor meer informatie en werkvormen 'taken en rollen'. [link naar hoofdstukje]

Leg een tijdspad vast.

Wanneer komt het thema weer op de agenda? Wanneer voeren we de QuickScan weer uit om te analyseren hoe het ervoor staat? Wanneer willen we verbetering zien en hoe houden we in de tussentijd vinger aan de pols.

Het kan zijn dat bovenstaande stappen een eerste opdracht zijn voor een werkgroep: het uitwerken van een concreet plan van aanpak. Het verdient de aanbeveling om de eerste stap wel in het teamoverleg te doen, zodat de werkgroep beeld heeft van de inhoudelijke beelden van iedereen in de school bij de verschillende speerpunten. Zie voor meer informatie en werkvormen 'draagvlak'

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Inspiratie
Kijken

12. Inspiratie • Kijken

Prof. dr. Gert Biesta belicht het thema burgerschap, democratie en onderwijs van verschillende kanten en voert een pleidooi om burgerschap te zien als integraal onderdeel van onderwijs dat haar pedagogische opdracht serieus neemt. [30 minuten]

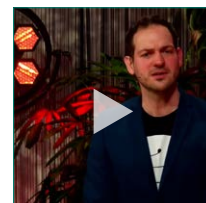
BEKIJK VIDEO

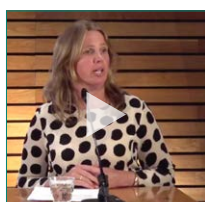
BEKIJK VIDEO

Claire Boonstra, van Operation Education, voert een pleidooi dat er een nieuw verhaal nodig is; niet meer programmagestuurd of gericht op de gemiddelde leerling. Maar op het welzijn van individu, samenleving en de planeet. Leren hoe we samen mensen kunnen zijn. [30 minuten]

Lucas de Man, creator bij Stichting Nieuwe Helden, neemt ons mee in het begrip democratie en definieert het als een continu zoeken naar hoe samen te leven. [30 minuten]

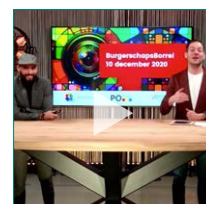
BEKIJK VIDEO

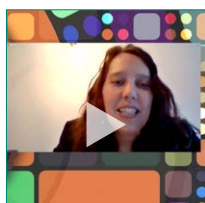
BEKIJK VIDEO

Berber Vreugdenhil doet onderzoek naar de christelijke identiteit van scholen aan de Theologische Universiteit Kampen, waarvoor ze een kijkkader ontwikkelde dat ook in te zetten is bij het ontwikkelen van het burgerschapsonderwijs. [40 minuten]

Karim Amghar, docent en programmamaker, beschouwt burgerschap als het fundament van een goed onderwijssysteem: 'Als je fundament rot is, kun je er een prachtig huis op bouwen. Maar als het gaat stormen, valt het huis om. Bouw dus aan een sterk fundament, zodat het huis stevig staat!' [45 minuten]

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

Hanneke Felten buigt zich als senior-onderzoeker bij Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS) al lange tijd over de vraag hoe discriminatie effectief is te voorkomen en deelt haar recente inzichten en praktische handvatten om in de klas en school vooroordelen te verminderen. [45 minuten]

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

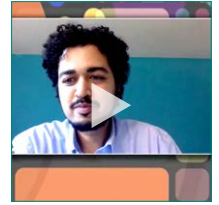

INHOUD

Inspiratie
Kijken

Miguel Heilbron, directeur van Fawaka Wereldburgerschap neemt je mee in de wereld van wereldburgerschap en hoe dit te verankeren in jouw onderwijs.

[45 minuten]

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

Investeren in een sociaal veilige oefenplaats en schoolcultuur is cruciaal voor goed burgerschaps- onderwijs. Adviseurs **Sylvia van Bragt** en **Fleur Nollet** van School & Veiligheid nemen je mee in dit onderwerp en geven enkele concrete instrumenten om mee aan de slag te gaan. [45 minuten]

Frank Weijers neemt je mee in een praktische methode om echt goede gesprekken te voeren op school; gesprekken waarin we vrijmoedig spreken, openhartig luisteren en conflicten aangaan. [45 minuten]

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

Onderwijssocioloog **Iliass el Hadioui** gaat in op de complexe opgave die het is om als leraar grip te houden op de complexe opgave van elke leerling om zichzelf te worden in verschillende socialisatie contexten. El Hadioui neemt je mee in enkele van zijn leidprincipes. [45 minuten]

Nederland is van ons allemaal en de wereld is van iedereen. Adviseur, schrijver en trainer **Samira el Boutchibti** en practor burgerschap **Chris Holman** wisselen uit over burgerschaps- onderwijs, de professionalisering van leraren die gewenst is en hoe burgerschapscompetenties van leerlingen gezien en gemeten kunnen worden. [45 minuten]

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

Laurence Guérin en **Carien Verhoeff** van het lectoraat wereldburgerschap en **Barbra Bos** pabodocent en onderzoek Student Voice pleiten voor het belang van leerlingenparticipatie op klas-, curriculum- en organisatieniveau om zo te werken aan democratisering van scholen en burgerschap te stimuleren. [45 minuten]

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Informatievideo's burgerschapsonderwijs

Met ingang van 1 augustus 2021 is de wettelijke opdracht burgerschap aangescherpt. In deze zes korte video's wordt dit wettelijke kader toegelicht.

1. **Doelgericht en samenhangend werken** [2:59 minuten]
2. **Bevordering van basiswaarden en sociale/maatschappelijke competenties** [2:48 minuten]
3. **Bevordering van burgerschap door het schoolklimaat** [2:50 minuten]
4. **IJkpunten voor goed burgerschapsonderwijs** [3:07 minuten]
5. **Zelfevaluatie: wat doet de school al, en wat is nog nodig?** [3:23 minuten]
6. **Resultaten in kaart brengen, hoe doe je dat?** [2:43 minuten]

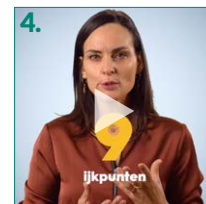
BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

13. Inspiratie • Lezen

Burgerschap op de basisschool - Wet- en regelgeving

Alles over de wet & regelgeving op het terrein van burgerschapsonderwijs op een rij.
[publicatie]

DOWNLOAD

DOWNLOAD

Burgerschap en sociaal emotioneel leren

Hessel Nieuwelink over de kansen en risico's bij het verbinden van burgerschap en sociaal emotioneel leren.
[publicatie]

Opgroeien zonder vooroordelen

Hanneke Felten over wat je als leraar kunt om kinderen op te laten groeien zonder vooroordelen. [artikel]

DOWNLOAD

DOWNLOAD

Burgerschapsonderwijs begint bij de schoolcultuur

Fleur Nollet over dat burgerschapsonderwijs begint bij de schoolcultuur en de praktische gesprekstool 'Pas op de Plaats' om een start te maken. [artikel]

'Anders' ben je niet alleen

Willemijn Rinnooy Kan over hoe je op elke school kunt oefenen met het omgaan met verschillen. [artikel]

DOWNLOAD

DOWNLOAD

Hoe stimuleer je burgerschap in de klas?

Hessel Nieuwelink over hoe je burgerschap kunt stimuleren in de klas. [artikel]

Scholen zijn in feite kleine samenlevingen

Annette van der Laan over de bouwstenen voor een nieuw curriculum voor burgerschap. [artikel]

DOWNLOAD

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Inspiratie
Lezen

Een visie op burgerschap

Bram Eidhof over hoe je praktisch werkt aan een visie op burgerschap. [artikel]

DOWNLOAD

DOWNLOAD

Burgerschap op school: agenda of principe?

Gert Biesta over dat burgerschap integraal onderdeel is van onderwijs die haar pedagogische opdracht serieus neemt. [artikel]

Ambassadeur voor het project Burgerschap op de Basisschool

Esther van den Berg over haar werk als ambassadeur burgerschap in het basisonderwijs. [artikel]

DOWNLOAD

DOWNLOAD

Mensenrechten en Burgerschap *Leer kinderen kijken door een mensenrechtenbril*

Yvonne Donders van het College voor de Rechten van de Mens over mensenrechten als uitstekende invalshoek om te werken aan burgerschapsonderwijs. [artikel]

Bouwstenen voor Burgerschap

Maartje Reitsma over de vier bouwstenen om te komen tot doelgerichte en samenhangende burgerschapsaanpak voor de school. [artikel]

DOWNLOAD

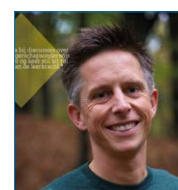
DOWNLOAD

Vertel eens?!

Adviseur Sylvia van Bragt over verhalen vertellen als unieke manier voor kinderen om begrip, respect en waardering voor andere culturen te ontwikkelen. [artikel]

Een pleidooi voor grensverleggend burgerschapsonderwijs

Jeroen van Waveren over verschillende dilemma's waar leraren tegen aan lopen en een pleidooi voor grensverleggend burgerschapsonderwijs. [artikel]

DOWNLOAD

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Inspiratie
Lezen

De groepsvergadering als democratisch hart van de school

Bart van den Elzen over de groepsvergadering als democratisch hart van de school. [artikel]

DOWNLOAD

DOWNLOAD

Maak het normaal *Seksuele diversiteit op de basisschool*

Een artikel over gendi.nl, een website die inspireert en adviseert over respectvol omgaan met gender- en seksuele diversiteit, dat ook onderdeel is van het wettelijke kader van burgerschap. [artikel]

Rapportage peilingsonderzoek burgerschapsonderwijs

Het Peilingsonderzoek Burgerschapsonderwijs is in het primair onderwijs uitgevoerd. De resultaten worden in het voorjaar van 2022 verwacht. [artikel]

DOWNLOAD

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Schoolvoorbeelden

13. Schoolvoorbeelden

Burgerschap aanpakken door leerlingparticipatie te vergroten - *Doordat kinderen leren vragen, hebben hun ideeën meer kans van slagen*

Het verhaal van de basisschool de Zonnewijzer in Roermond die werken met een Kinderwijkenraad. [artikel]

DOWNLOAD

DOWNLOAD

De groepsvergadering als democratisch hart van de school

Leerkrachten van de Springplank in Volendam vertellen over hoe de groepsvergadering voor hun het democratische hart van de school is. [artikel]

Wij zijn echt een gemeenschap

Leerling Alex Lucas en begeleider Annemiek Kamp leggen uit hoe ze op de sociocratische leeromgeving LOS Deurne invulling geven aan burgerschap. Met projectweken kom je er niet. [artikel]

DOWNLOAD

DOWNLOAD

Aandacht voor burgerschap is bijna voorwaardelijk hier
Basisschool Manjefiek is onderdeel van een breder kindcentrum en ligt in een Maastrichtse wijk die zich bezig is te ontworstelen aan het stempel 'probleemwijk'. Directrice Yvonne Stegen vertelt hoe ze haar steentje bijdraagt door in te zetten op de vreedzame school en het creëren van een vreedzame wijk.

Burgerschap gaat verder dan het schoolplein

De directrice van de Islamitische basisschool Al Jawhara in Amsterdam wijk Oost vertelt over de vertaalslag naar de buitenwereld die gemaakt moet worden. Burgerschap gaat verder dan het schoolplein.

DOWNLOAD

DOWNLOAD

Goed kan altijd beter

OBS Groenehoek in Bergschenhoek zijn met veel enthousiasme bezig burgerschap een vaste plek te geven in de Daltonschool. Joyce Fourie is burgerschap coördinator en adjunct-directeur en schrijft erover. [artikel]

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

OBS Groenehoek heeft het burgerschap ook in beeld gebracht door een viertal video's.

1. Leerlingen over hun programma 'Wij en de Wereld'
2. Adjunct directeur Joyce Fourie over hoe de school gewerkt heeft aan burgerschap
3. Ouder Karim Amghar hoe hij kijkt naar de school van zijn dochter.
4. Een compilatie.

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

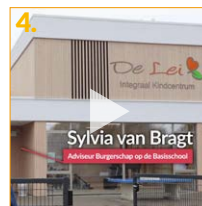
BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

IKC Leimuiden hebben een duidelijk ideaalbeeld voor ogen en een aanpak daarop afgestemd, waar eigenaarschap centraal staat.

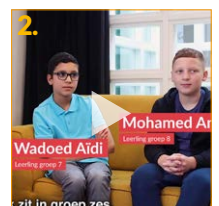
1. Een leerling vertelt wat ze in de les merkt.
2. Een leraar vertelt hoe hij burgerschapsvorming aandacht geeft.
3. Een ouder van de school vertelt wat zij belangrijk vindt en hoe ze dat terug ziet in de school.
4. Een compilatie.

De islamitische basisschool Al Iman maakt burgerschap overal zichtbaar in de school.

1. De kwaliteitscoördinator actief burgerschap en schoolklimaat vertelt hoe ze vormgeven aan burgerschap en wat ze daarin belangrijk vinden.
2. Drie leerlingen vertellen hoe zij actief zijn in de leerlingenraad
3. Een ouder vertelt over wat zij belangrijk vindt en hoe ze kijkt naar de school van haar kinderen.
4. Een compilatie.

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

BEKIJK VIDEO

Wil je meer informatie of in gesprek met één van onze ambassadeurs over hoe je op de eigen school verder kan werken, laat het ons weten! We horen het graag.

E-MAIL

WEBSITE

INHOUD

Schoolvoorbeelden

Hoe verbind je burgerschapsonderwijs aan je grondwaarden?

Gerard van de Weerd, directeur van de christelijk-reformatorische Juliana van Stolbergschool vertelt hoe zijn school vanuit de eigen waarden het burgerschapsonderwijs heeft vormgegeven. Daarna volgt de Anne Suijndorp, directeur van de Dorpsbeuk en de Jan Ligthartschool waarom lessen over wereldgodsdiensten juist passen bij hun als openbare school. Erik Renkema (adviseur bij Verus), Lizzy Wijnen (onderwijsbegeleider bij VOS/ABB) en Hanna de Jong-Markus (onderzoeker en docent bij Driestar) reflecteren in een kort nagesprek. [40 minuten]

BEKIJK VIDEO [↗](#)

BEKIJK VIDEO [↗](#)

De LEV scholengroep West Nederland bestaat uit 25 gereformeerde basisscholen. Guido de Bruin vertelt hoe hij samen met een kerngroep van zeven directeurs de basis heeft gelegd voor de scholen om zelf verder in te vullen. [10 minuten vanaf 13:26]

Sociocratische besluitvorming m.b.v. Consent

Openingsronde

Elke vergadering wordt begonnen met een rondje waarin iedereen even kort kan vertellen hoe hij/zij erbij zit. Een moment om te checken of iedereen de rust en ruimte heeft om aan te haken.

Besluiten worden bij voorkeur niet genomen met meerderheid van stemmen, maar op basis van consent. Consent¹ betekent: geen zwaarwegend bezwaar. De vraag is niet – ‘ben je het ermee eens’, maar de vraag is ‘kun je ermee leven?’

Iedereen heeft een stem. Door te werken met gespreksrondes komt iedereen aan het woord zonder dat er meteen discussie is. Dit geeft rust en voorkomt dat iedereen zich meteen focust op een punt zonder een beeld te hebben van het totaal.

Motie

Er wordt een toelichting en een aanleiding gegeven waartoe dit punt besproken gaat worden. Er kan worden afgesproken dat er verschillende rollen worden gehanteerd (bv. organisator, gespreksleider, notulist).

Beeldvormende ronde

Alle deelnemers vertellen over hun visie; hun beeld. Deze ronde is bedoeld om een beeld te krijgen van ieders zienswijze.

Meningsvormende ronde

Alle deelnemers geven hun mening. Het kan zijn dat hun beeld veranderd is in de voorgaande ronde. Dat is prima, want dat betekent dat men ook echt naar elkaar geluisterd heeft.

Besluitvormende ronde

De voorzitter formuleert een voorstel gebaseerd op dat wat gehoord is. De deelnemers vullen waar nodig aan of wijzigen, zodat er een

goed voorstel ligt. Alle deelnemers geven aan of zij consent kunnen verlenen aan het voorstel. Als men geen consent geeft, onderbouwt degene die geen consent geeft dat met argumenten en doet een nieuw voorstel. Daarbij wordt iedere deelnemer wederom om consent gevraagd, net zolang tot consent bereikt is.

Noot: Indien er deelnemers zijn die voortdurend vasthouden aan het eigen voorstel, kan het helpen het doel van de wijze van besluitvorming erbij te pakken. Dit doel wordt dan voorgelegd en er wordt aan betreffende deelnemers gevraagd of hun voorstel bijdraagt aan het realiseren van het gezamenlijk doel. Vaak helpt deze interventie om het voorgenomen voorstel net even anders te formuleren.

Het besluit

Het is erg fijn als er met consent een besluit op tafel ligt, nu is het van belang om te komen tot een goed vervolg. Dat begint met het voorlezen van de motie waar consent aan gegeven is, zodat er geen onduidelijkheid over kan ontstaan.

Afsluitende ronde

Elke vergadering eindigt met een afsluitende ronde. Deelnemers krijgen gelegenheid om even kort aan te geven of ze ‘goed’ naar huis gaan. Geen irritaties, wrevels of juist om te vertellen dat ze heel tevreden zijn.

Het vervolg

Als er een besluit genomen is, volgt daar automatisch beleid op. Beleid maak je samen en kan ook met consent worden vastgesteld. Er worden concrete acties aan gekoppeld, uitvoeringsmomenten vastgelegd en cyclisch werken aan verbonden.

¹ Consent wordt vaak als synoniem gebruikt voor consensus; toch zijn er verschillen! Consensus kan gezien worden als:

- Een karig besluit waar veel water bij de wijn wordt gedaan tijdens het besluitvormingsproces. Iedereen moet het namelijk, in tegenstelling tot consent, volledig eens zijn met het voorgenomen besluit.
- Een rijk besluit waarbij net zolang wordt vergaderd tot iedereen consent geeft aan het voorstel zonder verlies aan de rijkdom van ideeën. Het is echter ook vaak een (te) tijdrovend proces.

INHOUD